

Een beschafde vorm van Nederlandschap!

Jan Willem Duyvendak

De Commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon (CONC) had het maar moeilijk met de opdracht om een canon te schrijven. Want wat was er nu typisch Nederlands? En moest dat wel worden samengevat in een van bovenaf opgelegde canon? In 2006 presenteerde de commissie – acht historici onder leiding van Frits van Oostrom – niettemin een historische canon bestaande uit 39 onderdelen ('vensters'), die tezamen 3000 jaar 'nationale' geschiedenis bestaen. De commissie stelde echter niet alleen een historische canon op, zij schreef ook twee rapporten waarin zij reflecteert op de politieke doelen, de gevaren en valkuilen van de canon.

Aangezien in de politieke discussie de noodzaak van een nationale canon vaak was gemotiveerd onder verwijzing naar versterking van de 'nationale identiteit', voelde de commissie zich genooddacht om daar al meteen afstand van te nemen. Er is trouwens alle aanleiding om het hele concept 'nationale identiteit' op de helling te zetten. Zo het al ooit valide is geweest, dan nu minder dan ooit in de internationale, multiculturele wereld van vandaag is het een bedrieglijk ja gevaarlijk begrip. (CONC 2006: 23) Dat zijn stevige woorden voor een commissie die is ingesteld op instigatie van de Onderwijsraad en de Tweede Kamer, die beide juist meenden dat de canon een rol zou kunnen spelen in de zo plaagend geworde noodzaak van versterking van de Nederlandse 'culturele identiteit'. De commissie Van Oostrom vond echter dat de canon niet gezien kon en mocht worden 'als de vermeende oplossing van een bepaald probleem' (ibidem: 24). Zij had juist alle waarden voor critici van de canon die streken dat 'de canon conceptueel kwetsbaar is, ideologisch twijfelachtig en zelfs enigszins veracht, als constructie veel fragieler dan de presenties suggereren en bepaald geen oggetegde kans als collectief proces. Gegeven al deze gebreken zou de vermeende canon van Nederland beslist niet iets zijn om via een commissie te ontwerpen en aan wie ook op te dringen' (ibidem: 23). Het staat er echter weliswaar scherp gereguleerd voor het mogelijke misbruik van de canon; sterker nog, ze lijkt in eerste instantie zelfs de legitimiteit van iedere canonvorming in twijfel te trekken.

Dat is interessant. Op zoek naar iets typisch Nederlands doet de commissie iets typisch Nederlands in het proces van canonvorming relatveert de commissie die de Nederlandse canon ontwerpt de gedachte dat er zoiets als typisch Nederlands, iets typisch nationaals zou bestaan. Op de officiële website waar de 'hoofdlijnen van de canon' worden opgesomd, schrijft de commissie: 'Het is van belang dat er voorzichtig wordt omgesprongen met termen als "Nederland", "Nederlandse cultuur" en "Nederlandse geschiedenis"'. Immers, tot in de negentiende eeuw is het begrip "Nederland" een anachronisme, en ook het adjectief "Nederlands" blijft voor die vroege geschiedenis problematisch. Wanneer er in deze tekst sprake is van de geschiedenis van de Nederlandse taal en

Jan Willem Duyvendak is hoogleraar mede-geschiedenis van Nederland aan de Universiteit van Amsterdam. Recent publiceerde hij *The Politics of History, Disputing and Historicizing in Western Europe and the United States*, en samen met Martin Houtkamp en Eelken Tolboom – *Crafting Citizenship: Negotiating Identities in Modern Society*.

cultuur, het Nederlandse grondgebied en de Nederlandse staat, wordt in feite bedoeld "op deze regio betrekking hebbend", zonder te suggereren dat die regio al die tijd een culturele, staatkundige, taalkundige of culturele eenheid vormde. Deze zaken worden behandeld als historische verschijnselen.'? *So far for the canon*, denk je dan als lezer. Een commissie die zo effectief iedere gedachte van 'Nederlandsheid' deconstrueert en ondermijnt, die geeft de opdracht tot het schrijven van de canon toch zeker terug aan de minister? Maar nee, de commissie is driffig aan het werk gegaan.

Ook al kon de inhoud dus nauwelijks meer als 'typisch Nederlands' worden gepresenteerd, het opschrijven van de geschiedenis van wat-ongewer-her-grondgebied-van-wat-nu-Nederland-is, was volgens de commissie toch de moeite waard. Waarom? De belangrijkste reden voor de commissie was intrinsiek van aard: het gaat vooral om de waarde van de canon in zichzelf (CONC 2006: 24). De canon zou niet moeten dienen als politiek instrument voor oplossing van maatschappelijke problemen maar als een 'inspirerend fundament' dat 'in feite geen bijzondere rechtvaardiging behoeft', juist vanwege de 'intrinsieke kwaliteiten' zoals de 'schoonheid' [...], een innerlijke overtuiging die voor ons geen twijfel lijdt: een geloof, zo men wil, in de intrinsieke waarde van de canon, en de wijsheid, de schoonheid en in niet in de laatste plaats het pure plezier dat deze ons kan geven' (CONC 2006: 85-86).

Hoer academisch kun je zijn...? Terwijl het maatschappelijk debat over onvolkomen integratie en gebrekkige sociale cohesie ongekende hoogten bereikt en de politieke drifft op zoek gaat naar versterkende middelen voor de Nederlandse identiteit – zoals de canon, maar ook het nooit genuetraliserende Nationaal Historisch Museum – droomt de commissie wereldvreemd over de niet-politieke kanten van de canon: 'Daar komt nog bij dat de canon niet alleen kennis impregneert, maar ook schoonheid. Dit geldt uiteraard voor de muzische dimensie van de canon, maar ook voor veel van de belangrijke historische en ideële elementen' (CONC 2006: 25). Toch ontgaat het de commissie niet dat de belangrijkste motivatie in de politiek voor het 'typisch Nederlands' nu niet direct geliege ligt in de 'muzische dimensie van de canon'... Mede daarom maakt de commissie vervolgens een inuïtente draai door de canon toch relevant te verklaren in het licht van de 'Nederlandse collectieve identiteit'. Want ondanks alle eerder door de commissie zelf genoemde bezwaren, deze nemen 'natuurlijk niet weg dat zich in de vensters van de canon van Nederland wel iets van collectieve identiteit, of op zijn minst de beleving daarvan, weerspiegelt' (CONC 2007: 29). Op het eerste gezicht is deze draai van de commissie tamelijk onbegrijpelijk. Hoe kan zij nu plotseling wel claimen dat de canon de Nederlandse collectieve identiteit weerspiegelt? En ook de schroom van de commissie voor 'nationalistisch misbruik' lijkt plotseling verdwenen. Hoe kan dat? Het lijkt te verklaren doordat de commissie – met terugwerkende kracht – heeft

vastgesteld dat er weinig mensen zijn geweest die zich de canon nationalistisch hebben toegeëigend en dat nu schrift de commissie toe aan de typisch Nederlandse neiging tot 'zelf'kleineren. Van de weeromstuit schrift de commissie zelfs: 'Er lijkt ons niets tegen een canon die een beschaalde vorm van Nederlanderschap en zelfs zelfbewuszijn schraagt' (CONC 2007: 29). Deze vergaande elasticiteit in standpunten wordt begrijpelijk(er) als we onderkennen dat 'nationalisme' in de ogen van de commissie op zich ongewenst is, maar Nederlands nationalisme is minder gevaarlijk, althans voor zover het om 'beschaald nationalisme' gaat. En dat is blijkaar iers typisch Nederlands wij zijn zelfs beschaald in ons nationalisme.

CONC, Commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon (2006) *Entoern nu*. De Canon van Nederland. Den Haag: Ministerie van OCW.
CONC Commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon (2007) *Entoern nu en verder*. De canon van Nederland. Deel C. Amsterdam: Amsterdam University Press.
<http://entoonu.nl/>

- 1 Deze bijdrage is mede gebaseerd op een artikelen-woriding over de rol van de canon in de 'cultuurlucharing van Nederland: burgerschap'. Ik wil mijn ecautuur, Josip Kasic, hartelijk danken voor de noderluchverzameling en zijn tipje-reuende interpellatus van het materiaal.
- 2 <http://entoonu.nl/roed/dijpen>